

पठतु संस्कृतम्

शिक्षा

व्याकरणम्

शतृ-प्रत्ययः स्त्रीलिङ्गः

शतृ-प्रत्ययः - स्त्रीलिङ्गः

महिला नमन्ती श्लोकं वदति

बालिका गच्छन्ती गीतं शृणोति

शतृ-प्रत्ययः स्त्रीलिङ्गः

पठति -> पठन्ती

• पठति	• पठन्ती
• खादति	• खादन्ती
• धावति	• धावन्ती
• नमति	• नमन्ती
• वदति	• वदन्ती
• स्मरति	• स्मरन्ती
• गच्छति	• गच्छन्ती
• आगच्छति	• आगच्छन्ती
• वहति	• वहन्ती
• चलति	• चलन्ती
• पश्यति	• पश्यन्ती

शतृ-प्रत्ययः स्त्रीलिङ्गः

पठति	लिखति
पश्यति	चलति
लिखति	पाठयति
नमति	वदति
धावति	आगच्छति
खादति	गच्छति
स्मरति	नमति

सीता पठन्ती लिखति

शतृ-प्रत्ययः स्त्रीलिङ्गः

गच्छन्ति = (They) go. ((लट्) वर्तमानकालः, प्रथमपुरुषः,
बहुवचनम्)

उदा - बालकाः विद्यालयं गच्छन्ति ।
Boys are going to college.

- अ. गच्छन्ति यानानि मया दृष्टानि । कर्मणि
(गच्छन्ति - प्रथमाबहुवचनम्)
Moving vehicles were seen by me.

आ. गच्छन्ति यानानि अहं दृष्टवान् । कर्तरि
(गच्छन्ति - द्वितीयाबहुवचनम्)
I saw moving vehicles.

उदा - बालिका गच्छन्ती खादति ।
The girl is eating while going.

गच्छन्ती is an adjective of बालिका (स्त्रीलिङ्गम्) and is
ईकारान्त ।

शतृ-प्रत्ययः स्त्रीलिङ्गः - प्रथमा-विभक्तिः

पठन्ती पठन्त्यौ पठन्त्यः

- छात्रा पठति। छात्रा लिखति।
छात्रा **पठन्ती** लिखति।
- छात्रे पठतः। छात्रे लिखतः।
छात्रे **पठन्त्यौ** लिखतः।
- छात्राः पठन्ति। छात्राः लिखन्ति।
छात्राः **पठन्त्यः** लिखन्ति।

शतृ-प्रत्ययः स्त्रीलिङ्गः - प्रथमा-विभक्तिः

पठन्ती पठन्त्यौ पठन्त्यः

- पश्यति
- खादति
- धावति
- नमति
- वदति

- स्मरति
- गच्छति
- आगच्छति
- वहति
- चलति

शतृ-प्रत्ययः स्त्रीलिङ्गः - प्रथमा-विभक्तिः

Eg. गच्छति - Here 'ति' is preceded by अ, therefore गच्छन्ती
पठति - Here 'ति' is preceded by अ, therefore - पठन्ती
शृणोति - Here 'ति' is preceded by ओ, therefore - शृण्वती
जानाति - Here 'ति' is preceded by आ, therefore - जानती

कुर्वन् - कुर्वती,
रुदन् - रुदती,

जानन् - जानती,
क्रीणन् - क्रीणती

१. शृणोति
२. बध्नाति
३. रोदिति
४. शक्नोति
५. जानाति
६. क्रीणाति
७. आप्नोति
८. गृह्णाति
९. ददाति
१०. बिभेति

शतृ-प्रत्ययः स्त्रीलिङ्गः - प्रथमा-विभक्तिः

वनं गच्छन्ती सीता न रुदितवती ।

क्रीडन्त्यः बालिकाः इतस्ततः धावन्ति ।

क्रीडन्ती राधा जननीं दृष्टवती ।

फलानि खादन्त्यः वानर्यः बीजानि क्षिप्तवत्यः ।

श्लोकं पठन्ती बालिका एव गौरी ।

शाटिकां क्रीणत्यः⁴ ललनाः कार्यक्रमं न गतवत्यः

देवं नमन्ती सुलता श्लोकान् उक्तवती

कृष्णं स्मरन्त्यः गोपिकाः रुदितवत्यः ।

हरिस्मरणं कुर्वती माता देवदर्शनं कृतवती ।

पारितोषिकं ददत्यः शिक्षिकाः फलं न खादितवत्यः ।

शतृ-प्रत्ययः स्त्रीलिङ्गः - प्रथमा-विभक्तिः

1. अधस्तनक्रियापदानां शत्रन्तस्त्रीलिङ्ग-एकवचनान्तरूपं लिखत ।

उदा - वदति - वदन्ती, शृणोति - शृण्वती

1. पठति - ... पठन्ती	2. ददाति - ... ददती
3. स्खलति - ... स्खलन्ती	4. जानाति - .. जानती
5. परिशीलयति - परिशीलयन्ती	रोदिति - ... रुदती
7. चिन्तयति - चिन्तयन्ती ...	8. करोति - ... कुर्वती
9. आनयति - आनयन्ती ..	10. क्रीणाति - क्रीणती

शतृ-प्रत्ययः स्त्रीलिङ्गः - प्रथमा-विभक्तिः

II. एतेषां बहुवचनरूपाणि लिखत ।

उदा - पाठयन्ती शिक्षिका - पाठयन्त्यः शिक्षिकाः

1. जानती बालिका जानत्यः बालिकाः
2. सूचयन्ती मार्गदर्शिका सूचयन्त्यः मार्गदर्शिकाः
3. पचन्ती जननी पचन्त्यः जनन्यः
4. शक्नुवती दासी शक्नुवत्यः दास्यः
5. लिखन्ती भगिनी लिखन्त्यः भगिन्यः

शतृ-प्रत्ययः स्त्रीलिङ्गः - प्रथमा-विभक्तिः

6. रुदती सखी ... रुदत्यः सख्यः
7. नयन्ती कर्मकरी ... नयन्त्यः कर्मकर्यः
8. मिलन्ती अग्रजा . मिलन्त्यः अग्रजाः
9. बध्नती नायिका . बध्नत्यः नायिकाः
10. जल्पन्ती वृद्धा ... जल्पन्त्यः वृद्धाः

शतृ-प्रत्ययः स्त्रीलिङ्गः - प्रथमा-विभक्तिः

III. उदाहरणानुगुणं वाक्यानि परिवर्तयत ।

उदा - अध्यापिका उत्तिष्ठति । पाठयति ।

अध्यापिका उत्तिष्ठन्ती पाठयति ।

1. लक्ष्मीः गायति । नृत्यति ।

• लक्ष्मीः गायन्ती नृत्यति

2. राधा कृष्णं पश्यति । तुष्यति ।

• राधा कृष्णं पश्यन्ती तुष्यति

3. श्रव्या मातरम् आह्वयति । रोदिति ।

• श्रव्या मातरम् आह्वयन्ती रोदिति

4. चारुलता उत्तरं स्मरति । लिखति ।

चारुलता उत्तरं स्मरन्ती लिखति

शतृ-प्रत्ययः स्त्रीलिङ्गः - प्रथमा-विभक्तिः

5. दिव्या चिन्तयति । खेदम् अनुभवति ।

... दिव्या चिन्तयन्ती खेदम् अनुभवति ...

6. ललिता जलम् आनयति । स्खलति ।

... ललिता जलम् आनयन्ती स्खलति ...

7. सुमित्रा प्रश्नं पृच्छति । पश्यति ।

... सुमित्रा प्रश्नं पृच्छन्ती पश्यति ...

8. श्रीमती हासयति । पाठयति ।

... श्रीमती हासयन्ती पाठयति ...

शतृ-प्रत्ययः स्त्रीलिङ्गः - प्रथमा-विभक्तिः

7. शत्रन्तं पदं प्रयुज्य एकं वाक्यं कुरुत ।

उदा - गृहिण्यः पाककार्यं स्मरन्ति । जल्पनं स्थगयन्ति ।

गृहिण्यः पाककार्यं स्मरन्त्यः जल्पनं स्थगयन्ति ।

1. गोपालिकाः क्षीरं दुहन्ति । कृष्णं स्मरन्ति ।

.. गोपालिकाः क्षीरं दुहन्त्यः कृष्णं स्मरन्ति । ।

2. विद्यार्थिन्यः भगवद्गीतां जानन्ति । तृप्तिं प्राप्नुवन्ति ।

.. विद्यार्थिन्यः भगवद्गीतां जानन्त्यः तृप्तिं प्राप्नुवन्ति ।.. ।

3. बालिकाः रुदन्ति । शालां गच्छन्ति ।

.. बालिकाः रुदन्त्यः शालां गच्छन्ति । ।

4. सहोदर्यः कार्यक्रमे मिलन्ति । सम्भाषणं कुर्वन्ति ।

सहोदर्यः कार्यक्रमे मिलन्त्यः संभाषणं/सम्भाषणं कुर्वन्ति ।

शतृ-प्रत्ययः स्त्रीलिङ्गः - प्रथमा-विभक्तिः

5. व्याघ्रः वने गर्जन्ति । आहारम् अन्विष्यन्ति ।

व्याघ्रः वने गर्जन्त्यः आहारम् अन्विष्यन्ति ।

6. कार्यकर्त्र्यः निर्णयं स्वीकुर्वन्ति । कार्यारम्भं कुर्वन्ति ।

कार्यकर्त्र्यः निर्णयं स्वीकुर्वत्यः कार्यारम्भं कुर्वन्ति ।

7. गृहगोधिकाः कीटं गृह्णन्ति । अधः पतन्ति ।

गृहगोधिकाः कीटं गृह्णत्यः अधः पतन्ति ।

8. वृद्धाः कार्यं कुर्वन्ति । देवं स्तुवन्ति ।

वृद्धाः पुंसि/स्त्रियां वा कार्यं कुर्वन्तः । कुर्वत्यः स्त्रियां देवं स्तुवन्ति ।

सन्धिः

सन्धिः

जश्त्व-सन्धिः

क् ख् ग् घ् + स्वराः / मृदु-व्यञ्जनानि = ग्
च् छ् ज् झ् + स्वराः / मृदु-व्यञ्जनानि = ज्
ट् ठ् ड् ढ् + स्वराः / मृदु-व्यञ्जनानि = ड्
त् थ् द् ध् + स्वराः / मृदु-व्यञ्जनानि = द्
प् फ् ब् भ् + स्वराः / मृदु-व्यञ्जनानि = ब्

श्चुत्व-सन्धिः

स्	श्	श्
त थ द ध न	च छ ज झ ञ	च छ ज झ ञ

ष्टुत्व-सन्धिः

स्	ष्	ष्
त् थ् द् ध् न्	ट् ठ् ड् ढ् ण्	ट् ठ् ड् ढ् ण्

वाक् + ईशः = वागीशः
कुर्यात् + रामः = कुर्याद्रामः

सत् + चित् = सच्चित्
हरिस् + शेते = हरिशेते
उत् + जीवयति = उज्जीवयति

बृहत् + टीका = बृहट्टीका
दलास् + षट् = दलाष्षट्
पतत् + डमरुकम् = पतड्डमरुकम्

अनुस्वार-सन्धिः

पूर्वपदस्य अन्तिमाक्षरं "म्" (मकारः)

परपदस्य आदि-अक्षरं - स्वरः	परपदस्य आदि-अक्षरं - व्यञ्जनम्
म् (मकारः) एव	म् (मकार) स्थाने अनुस्वारः

इदम् अब्रवीत् = इदम् अब्रवीत्

सत्यम् ब्रूयात् = सत्यं ब्रूयात्

परसवर्ण-सन्धिः

पूर्वपदस्य अन्तिमाक्षरम् अनुस्वारः

परपदस्य आदि-अक्षरं - वर्गीय-व्यञ्जनम्

वर्गस्य-अनुनासिका

अं + डम् = अण्डम्

सं + धिः = सन्धिः

पदान्ते अनुस्वारः

पदान्ते त-वर्गः

परपदस्य आदि-अक्षरं - लकारः

परपदस्य आदि-अक्षरं - लकारः

सं + लापः = सँल्लापः

तत् + लयः = तल्लयः

पदान्ते अनुस्वारः

धर्मं + चर = धर्मञ्चर / धर्मं चर

चत्र्व-सन्धिः

क् ख् च् छ् ट् ठ् त् थ् प् फ् श् ष् स्

क् ख् ग् घ् + कर्कश-व्यञ्जनानि = क्

च् छ् ज् झ् + कर्कश-व्यञ्जनानि = च्

ट् ठ् ड् ढ् + कर्कश-व्यञ्जनानि = ट्

त् थ् द् ध् + कर्कश-व्यञ्जनानि = त्

प् फ् ब् भ् + कर्कश-व्यञ्जनानि = प्

सद् + कारः = सत्कारः

विपद् + कालः = विपत्कालः

सम्पद् + समयः = सम्पत्समयः

उद् + पन्नः = उत्पन्नः

अनुनासिक-सन्धिः

पूर्वपदस्य अन्तिमाक्षरम् वर्गीय-व्यञ्जनम्

परपदस्य आदि-अक्षरं - अनुनासिका

वर्गस्य-अनुनासिका

वाक् + मयम् = वाङ्मयम्
षट् + मुखः = षण्मुखः
जगत् + नाथः = जगन्नाथः

अनुनासिक-सन्धिः

पूर्वपदस्य अन्तिमाक्षरम्
वर्गीय-व्यञ्जनम्

परपदस्य
आदि-अक्षरं
अनुनासिका

वर्गस्य-
अनुनासिका

त्वत् + निवासः

त्वन्निवासः

षट् + नामानि

षण्णामानि

मत् + नाम

मन्नाम

दिक् + मूढः

दिङ्मूढः

सुहृत् + नाम

सुहृन्नाम

अनुनासिक-सन्धिः

पूर्वपदस्य अन्तिमाक्षरम्
वर्गीय-व्यञ्जनम्

परपदस्य आदि-अक्षरं अनुनासिका	वर्गस्य- अनुनासिका
------------------------------------	-----------------------

तस्मान्नीडात्

तस्मात् + नीडात्

यन्मण्डलम्

यत् + मण्डलम्

एतन्नश्वरम्

एतत् + नश्वरम्

महत् + नक्षत्रम्

महन्नक्षत्रम्

विपत् + निवेदनम्

विपन्निवेदनम्

अनुनासिक-सन्धिः

पूर्वपदस्य अन्तिमाक्षरम् वर्गीय-व्यञ्जनम्

परपदस्य आदि-अक्षरं - अनुनासिका

वर्गस्य-अनुनासिका

वाक् + मयम् = वाङ्मयम्

षट् + मुखः = षण्मुखः

जगत् + नाथः = जगन्नाथः